



GEULBRUGGETJE TE GEULHEM

Rinus Suijkerbuijk

Tijdens de jaarlijkse beurs voor Verzamelaars van de Vereniging Maastrichts Aardewerk, afgelopen september te Maastricht gehouden, probeerde ik nadere informatie te krijgen over het veel verzamelde decor "Boerenhoeve".

Beeltenissen van hoeven, kastelen, buitenhuizen, dorpsgezichten enz. sieren gebruiksvoorwerpen zoals ontbijtserviezen, bloempotten, schalen, soepterrines, bonbonstellen, kaasstolpen enz. enz. in de kleuren blauw, zwart en rood, maar ook in polychrome uitvoering.

Zelf wonende in het huis afgebeeld op de "Boerenhoeve"-koffiepot is de nieuwsgierigheid naar bijzonderheden van dit decor wel verklaarbaar. De afbeeldingen op de diverse aardewerkproducten zijn duidelijk herkenbaar en moeten door de ontwerpers aan de hand van toentertijd bekende afbeeldingen of foto's, soms met een beetje dichtertelijke vrijheid, zijn gemaakt. En inderdaad, sommige afbeeldingen zijn bij veel verzamelaars bekend, zoals Hoeve Severen te Amby, Lichtenberg te St. Pieter, de Nekummermolen aan de Jeker te Maastricht en de Schone Poel (Gen Os) te Berg en Terblijt. Maar veel verder reikt de kennis niet. En over het decor op een eierbekertje ontspan er zich zelfs een dispuut, waarbij een Maastrichtenaar bij hoog en laag bleef volhouden dat daarop een bruggetje over de Jeker zou staan afgebeeld. Volgens mij stamt het decor echter van afbeeldingen van de "Kleine brug" over de molentak van de Geul te Geulhem.

Archief Société Céramique

Om meer te weten te komen over het decor "Boerenhoeve" komt allereerst, en feitelijk alleen, het archief van de producent(en) van het Maastrichtse Aardewerk in aanmerking. Het archief van de "Sphinx" is, na alle overnames, fusies, enz., voor wat het gebruiksaardewerk betreft, grotendeels in depot bij het Sociaal Historisch Centrum Limburg (SHCL) en omvat ca. 200 meter. Een immense hoeveelheid materiaal, waarin het zoeken naar een "Geulhems"-eierdopje te vergelijken is met de zoektocht naar een speld in een hooiberg. Alleen, van die speld in de hooiberg is men verzekerd, van enig aan te treffen documentatie over het "Geulhemer bruggetje" niet.



Suikerpot



Boerenhoeve, decor



Eierstel

Op een in 1959 samengestelde lijst van [ca. 600] décors, met het eerste jaar van gebruik, staat “Boeren” met het jaartal 1900 aangeduid¹. Aannemelijk is dat deze aanduiding slaat op de benaming “Boerenhoeve” waarmee veelal op de onder/achterkant de aardewerkproducten gemerkt zijn. Voor de buitenlandse markt werd ook wel het stempel “Dutch Farm” gebezigd, terwijl onder andere ook aanduidingen als “Landscape” en “Old Scotch” worden aangetroffen op voorwerpen waarop het Geulhemer bruggetje staat afgebeeld. Overigens is mij slechts deze afbeelding uit de “Boerenhoeve”-serie bekend die ook bij het internationale Landscape-servies voorkomt. Een Geulhems plekje wereldwijd verspreid, maar niemand die dat weet. En in de huidige tijd herkennen zelfs inwoners van de eigen regio dit plekje niet. Het rieten dak van het huisje verdween eerst en werd door moderne dakpannen vervangen, het bruggetje kreeg een opknappbeurt, het huisje werd afgebroken en een landhuis met fraaie tuin aangelegd. En om dat nieuwe geheel tegen inkijk van nieuwsgierige passanten, natuurlijk in de eerste plaats toeristen, te beschermen werd een (nu hoge) haagbeukenheg geplant.

Om het geheugen op te frissen wordt hier enige hernieuwde aandacht besteed aan dit stukje Geuldal, waar Philippens in ‘Houthems Verleden’, zo’n kwart eeuw geleden, ook al met een drietal illustraties de aandacht op vestigde. Aan de wegsplitsing te Geulhem tegenover Café Het Somersplein met daarnaast de opgang naar het Romeinsch Rotspark gelegen, herinnert thans nog slechts het naambordje “Hennie Kuiper allee” aan het verleden. Tijdens de Amstel Gold Race van 1982 gebruikte Hennie Kuiper, een bocht afsnijdend, een stukje trottoir langs het Somerspleincafé om, na een lekke band, sneller bij de kopgroep terug te komen. Dat vele toeristen tijdens hun zomers verblijf in het Geuldal bedacht zullen hebben dat de benaming van het café niet sloeg op het Zomers pleingenot op het terras vóór het café, maar op de familie Somers die in het huisje aan de kleine Geulbrug woonde, is niet ondenkbeeldig.

¹ SHCL, archiefcode EAN_1012, inventarisnummers 1292/1293.



Uitg. J. Févriet-Durran, Valkenburg.

Kleine Brug. GEULEM



Geulem-Houthem. Romantisch Plekje.

Ansichtkaarten

Rond ongeveer 1898 kwam een vloedgolf van ansichtkaarten, met Geulhemse motieven, op gang. De toeristen ontdekten de rust van het Geuldal, de buitenlands aandoende sfeer van het heuvelachtige landschap met het snel stromende, forellenrijke riviertje. En dan nog het unicum voor Nederland: de grotwoningen waarin nog echte mensen woonden (à raison van 2 cent per week aan de gemeente Berg en Terblijt te voldoen). Was in 1896 reeds het Geulemerstraatje, de smalle weg begrensd door de molentak aan de ene en een tientallen meters hoge steile bergwand aan de andere kant, verbeterd, omstreeks 1905 was ook het uitzagen van een bredere doorgang op de “Geulhemerberg” voltooid (en hoefde men niet meer de omweg via de “Musschenput” naar Berg te gebruiken).



Bazar, Geulem



Geulem-Houthem Panorama

De grotwoningen, de wandelweg langs de Geul, het Melkhuis (later café Koepelgrot) waren de meest gebruikte afbeeldingen op de Ansichtkaarten. Ze zijn in zoveel verschillende uitvoeringen door diverse drukkers en uitgevers op de markt gebracht, dat nog niemand het aangedurfd heeft daarvan een compleet overzicht samen te stellen. Bovendien was "plagiaat" veel voorkomend: een door uitgever A uitgebrachte afbeelding werd simpelweg ook door uitgever B gebruikt omdat het auteursrecht nog niet geregeld was.

En het Geulbruggetje met landelijk huisje was ook een van de geliefde afbeeldingen om de “thuisblijvers” mee te verrassen als een herinnering aan de typisch Limburgse sfeer (om later thuis daarbij nog te kunnen vertellen dat daar een echte blokkbreker woonde).

De eerste, mij bekende, afbeelding is een kaart, door de Posterijen gestempeld in 1900 (dus misschien al eerder op de markt gebracht): Brug over de Geul Geulem, lichtdruk H. Kleinmann & Co, Haarlem, uitgegeven door H. Smeets-Hoen Valkenburg. Vanaf 1901 verschijnt dezelfde afbeelding dan in ovaalvorm afgedrukt, door dezelfde uitgever uitgebracht, maar blijkens de bedrukking der kaart nu eens wonende te Valkenburg, dan weer te Valkenberg of Valkenburg-L. [De ovaalvormige afbeeldingen komen ook in reliëfvorm voor, waarbij tussen voor- en achterzijde van de kaart een laagje papier-maché is aangebracht, evenals in (met de hand) ingekleurde editie].

Een iets andere afbeelding is rond 1905 door 'Uitg: J. Jeukens Vos, Firma Gez. Hoen, Valkenberg' uitgebracht.

De 'Kleine Brug Geulhem' wordt gedrukt bij Photo & Lichtdruk van Gebr. van Straaten te Middelburg, en uitgegeven door J. Février-Dorren Valkenburg (816). Rond 1907 brengt de Nieuwe Bazar 'Groet uit Geulem, Geulgezicht' uit gevolgd door een nieuwe opname, met aan de voorzijde gedrukt: 'Groet uit 't Geuldale' en aan de achterzijde 'No. 1 Nieuwe Bazar Valkenburg' (blijkbaar stond deze afbeelding vooraan in een serie, ca. 1913 uitgebracht). Als uitgever passeert ook nog A. Hoen-Houba te Valkenburg (L.), wat weer uitnodigt tot een studie naar de activiteiten van de families Smeets, Hoen, Houba en naar de souvenirswinkel die de Gezusters Hoen tot in de vijftiger jaren op de hoek van de Lindenlaan en Reinaldstraat te Valkenburg(stad) uitbaatten.

In de loop der jaren blijft de afbeelding gewild. In 1934/1935 kan op een 'boven-aanzicht' geconstateerd worden dat het rieten dak vervangen is door dakpannen, een ansichtkaart uitgebracht door Drukkerij Pluijmaekers te Valkenburg. En P. Simons te Ubach-over-Worms, de grootste drukker/uitgever van Limburg, brengt zelfs nog in 1939 een kaart uit, met als opdruk "Geulem-Houthem, Romantisch plekje". Helaas bestaat dan dat idyllisch gelegen pandje al lang niet meer, maar toeristen malen daar niet om: het thuisfront moet toch weten dat men in het Geuldal op vakantie is geweest.

Het huisje aan de kleine Geulbrug

Tussen Houthem en Geulhem moeten twee bruggen over de Geul gepasseerd worden, de eerste over het riviertje zelf, de tweede over de kunstmatig aangelegde aftakking van de Geul ten behoeve van de Geulhemer watermolen. Omdat de stroming in de molentak goed reguleerbaar is kan daar met een kleinere brug worden volstaan dan over de in regentijd vaak opgezwollen, snelstromende rivier zelf. Vandaar de benaming "Kleine brug".

De eerste, mij bekende, bewoningsgegevens van dit huisje zijn afkomstig uit de "Franse volkstelling" in 1796. Dan wonen in het laatste huis van Geulem, nummer 63, aan de bruuk de (hier geboren) 40-jarige dagloner Hindriek Notten

met zijn 50-jarige echtgenote Maria Katharyna Delno, en 1 kind jonger dan 12 jaar.²

In het kader van dit artikeltje is niet nagegaan wie na het overlijden van Henricus Notten in 1835 de woning betrok. Bij de introductie van de kadastrale boekhouding omstreeks 1842 was het huis, dan bekend onder Berg en Terblijt sectie A nummer 671 op een grondstuk van 405 centiare eigendom van landbouwer Jan Dobbelseijne te Berg. Deze woonde er zelf waarschijnlijk niet, want het belastbaar inkomen van een ander huis (sectie A 953) in eigendom te Berg had een belastbaar inkomen van fl. 45,- terwijl het “brughuisje” slechts fl. 15,- per jaar deed. Na het overlijden van Joannes Dobbelseijne (87 jaar oud) op 9 juli 1863 en van zijn echtgenote Maria Agnes Duchateau (82 jaar) op 13 april 1864 komen de nagelaten onroerende goederen in eigendom van de dochters Anna Maria Dobbelseijne (gehuwd met Jan Pieter Leonard Cornips) en Maria Gertrudis Dobbelseijne (gehuwd met Jan Pieter Antoon van Oppen). In 1866 worden Berg en Terblijt, Geulem A 671 (huis) A 672 (tuin) en A 673 (boomgaard) toebedeeld aan Anna Maria. Bij akte van openbare verkoop, op 4 februari 1868 voor notaris J.A. Wilmar verleden, wordt het huisje c.a., “mede inbegrepen de zoogenaamde Dakdrup” [50 centimeter buiten de bebouwing] toegewezen aan de landbouwer Petrus Somers, wonende te Geulem, voor 700 gulden.

Deze **Pieter Martijn (Pieter) Somers**, zoon van Martinus (Martijn) Somers en Maria Ida Louis, was geboren te Houthem op 23 januari 1831 en trouwde er op 29 september 1855 met de te Geleen op 25 mei 1829 geboren **Maria Judith Severens (Judith)** (Severins), dochter van Jan Jacob Severens en Maria Elisabeth Tummers. Hij was dienstknecht, zij dienstmeid. In de loop der jaren onderging het beroep verandering: bleef het tot 1857 dienstknecht, na de verhuizing op 1 oktober 1857 naar Geulem nr. 86 werd hij herbergier tot ca. 1865, waarna hij dagloner werd. Nog later gaf hij aan als landbouwer de kost te verdienen, terwijl zijn echtgenote dagloonster/landbouwster werd. Het zal een weinig florissant inkomen hebben opgeleverd, dat met blokbreken in de wintermaanden in de nabije grotten iets aangevuld kon worden. Reeds in 1860 had hij bij de door de gemeente Berg en Terblijt uitgeschreven publieke verpachting vergunning gekregen om blokken mergel uit de Geulemergroeve te zagen. Hij werd tevens, wegens zijn ervaring en praktische kennis en omdat de gemeente van de vorige opzichters af wilde, groeve-opzichter, maar ook dat zal wel geen “goudmijn” geweest zijn, immers Berg en Terblijt was erg zuinig.

Volgens de bevolkingsadministratie van Berg en Terblijt woonde het gezin Somers-Severijns steeds op hetzelfde adres, zodat aangenomen kan worden

² Henricus Notten (* 7.4.1755 en + 5.6.1835) was te Lanaken gehuwd met Barbara Delno, (*26.2.1758) die op 31.5.1786 te Laenaeken [waarschijnlijk ten gevolge van de bevalling] overleed. Op 8.5.1786 was hun dochter Anna Elisabeth geboren te Lanaken; zij huwde op 30.3.1815 met Leonardus Houprich. Op 27.2.1794 was Henricus Notten hertrouwd met Catharina Delno(ij), die op 4.4.1814, op 77-jarige leeftijd overleed, waarvan de 60-jarige weduwnaar, landbouwer, aangifte deed. Het leeftijdsverschil van 17 jaar was blijkbaar geen belemmering om te trouwen en de opvoeding van Elisabeth (waarschijnlijk haar nichtje) op zich te nemen.

dat Petrus Somers in 1866 de eigendom van het door hem toen reeds bewoonde huisje verwierf.

Na de viering van hun 50-jarige bruiloft overleed zijn echtgenote er op 16 oktober 1906, waarna hij zijn intrek nam in Meerssen (Weert) bij zijn dochter Maria Elisabeth, gehuwd met Jozef Hubertus Franssen, waar hij overleed op 5 augustus 1907. Het was een doodnormale en eervolle verplichting, meestal voor de jongste dochter, om de langstlevende ouder in huis op te nemen en tot zijn/haar levenseinde te verzorgen. Bij meerdere daarvoor in aanmerking komende kinderen "circuleerden" de overlevende ouder na een x-aantal maanden/jaren. Het echtpaar Somers-Severijns had zo ook de zorg voor opa Martijn Somers reeds in 1862 op zich genomen. Zijn overlijden werd op 22 oktober 1870 te Houthem aangegeven door zijn schoonzoon Lambertus Voncken waar de 85-jarige toen blijkbaar inwoonde. De bevolkingsadministraties werden niet altijd correct geïnformeerd wanneer de "gastouder" elders enige tijd ging "logeren" ; ook hier missen de aansluitende gegevens.

Het echtpaar Somers-Severijns kreeg 6 dochters en 1 zoon. Drie dochters overleden vóór hun 5^e levensjaar, twee dochters huwden met een Belg en verhuisden naar België en dochter (Maria) Elisabeth woonde in Meerssen.



Echtpaar Pieter en Judith Somers-Severens
gefotografeerd ter gelegenheid van hun 50-jarige bruiloft in 1905

De enige zoon, Martinus Gerlachus, (duidelijk vernoemd naar zijn opa en de Houthemse parochieheiligen) was geboren te Geulem, Berg en Terblijt op 20 augustus 1860. Hij bleef, vrijgezel en blokbreker, tot zijn overlijden op 15 oktober 1919 in het huisje aan de Geulbrug wonen. Wat zal hij ervan gedacht hebben dat zoveel duizenden afbeeldingen van zijn fotogenieke huisje gedrukt en “wereldwijd” verstuurd werden? Ansichtkaarten te koop in de bazaar aan zijn huisje!

Ook aan een “eeuwenoud” pandje moet af en toe wat verbouwd/vertimmerd worden.

En als dat de waarde beïnvloedt wordt dat in de kadastrale registers aangetekend: het Kadaster is immers als Belastinginstrument ontstaan. De heffing van de Grondbelasting was er op gebaseerd. In 1901 werd een gedeeltelijke sloop aan het pand genoteerd, wat de belastbare opbrengst (b.o.) gebouwd van fl. 30,- niet beïnvloedde. De bouw van een stal/schuur in 1907 deed de b.o. naar fl. 34,- stijgen, terwijl de uitbreiding met een bazaar de b.o. deed oplopen naar fl. 34,- + fl. 14,-. [Misschien dat de afzonderlijke vermelding van het bedrag van fl. 14,- ermee te maken had dat, volgens de gangbare opvatting, Bergsteijn deze bazaar tegen het oude huisje neerzette en later een nieuwe “Kleine Bazaar” (Bergsteijn-van Weers) een honderdtal meters verder richting Geulhemermolen liet bouwen. Hoewel door Bergsteijn gebouwd stond het op grond van Somers en werd door natrekking diens eigendom en diens belastingpost]. Helaas zijn bij het Kadaster geen veldwerk- of hulpkaarten voor deze veranderingen te vinden. Evenmin een exacte datum voor de sloop van dit unieke idyllische pandje.

Limburgsche Waterleiding Maatschappij N.V., gevestigd te 's-Gravenhage

Omstreeks 1905/6 bouwde de LWM een pompstation aan de Wolfsdriesweg, tegenover het Melkhuis van de familie Weusten. De LWM had niet alleen een concessie om water te pompen en te leveren in de gemeenten Houthem, Meerssen en Valkenburg, maar mocht ook mergel delven in Geulhem, toeristische activiteiten op touw zetten, zoals een uitkijktoren bouwen/exploiteren, een Romeinsch Rotspark aanleggen enz. Om dat allemaal mogelijk te maken was er natuurlijk (bouw)grond nodig en al vrij vroeg begon Eduard Jacobus Adolph Bouscholte, administrateur van de LVM met het verwerven van onroerende goederen ten behoeve van de Maatschappij³.

³ RHCL archief 07.J14 inventarisnummers 167–181 en 2898–2903 bevatten de kadastrale leggerartikelen van de gemeente Berg en Terblijt waarin de eigendomsovergangen van A 671 redelijk goed te volgen zijn: 66 – 886 – 892 – 968 – 1863 – 2598/9. Door vereniging met naastgelegen percelen en latere splitsing is A 671 opgegaan in A 2162 en A 2163.

Het zoeken naar de bijbehorende notariële akten (te vinden in RHCL archief 07.J20) vergt evenwel meer tijd, maar men wil zich toch graag verbazen over de toentertijd betaalde bedragen: belachelijk laag vergeleken met de huidige vraagprijzen voor onroerende zaken nu.

En wat is een florerend bedrijf zonder directeur en bedrijfsleider? En een fatsoenlijke onderneming zorgt toch voor een passende dienstwoning voor het personeel!

August J.H. Hoen (was dat niet de gemeenteopzichter van Houthem?) woonachtig te Meerssen dient in 1934 een tweetal verzoeken in bij de Gemeente Berg en Terblijt als architect/gemachtigde namens de Waterleidingmaatschappij om een tweetal woningen te mogen bouwen aan de Wolfsdriesweg.

Op 21 august 1934 voor de bouw van een landhuis met kantoor voor fl. 9.000,-- te bouwen door aannemer Jos Ubags te Vilt en op 16 oktober 1934 voor de bouw van een woonhuis voor fl. 6.625,-- eveneens door Jos Ubags te realiseren. De bouwvergunningen worden 2 dagen later verleend, op 23 augustus 1934 en 18 oktober 1934!! Rap werk van de gemeente Berg en Terblijt, misschien verbluft door de uitgebreide professionele, in juni 1934 te 's-Gravenhage, vervaardigde bouwtekeningen. Misschien ook door een goed voorbereidend overleg tot stand gekomen in een moeilijke economische tijd waar werkgelegenheid door 'particulieren' geboden, gewaardeerd werd.

Geulem 183 en 183a (sinds 1950 Wolfsdriesweg 1 en 3)

De Waterleiding Maatschappij gebruikte deze nieuwe woningen voor de huisvesting van de gezinnen van de opzichter, later directeur, Krijger en technisch tekenaar Heimann.

Adriaan Johannes Krijger (* Vlissingen 16 mei 1900 en + Koudekerke 24 december 1976) was gehuwd met Maria Petronella Bouscholte (* 's-Gravenhage 3 april 1907 en + Vlissingen 28 mei 1984). Het echtpaar vestigde zich, komende uit Rotterdam op 7 december 1934 in Geulem 183, waar op 11 maart 1935 hun zoon Adolph Hendrik werd geboren. Deze zoon (enig kind) vertrok in 1955 naar de USA⁴. Het echtpaar Krijger-Bouscholte verhuisde op 22 november 1965 naar Groesbeek.

'Huize Terleijen', zoals zij hun woning genoemd hadden (de werkgever had inmiddels de huizen aan de werknemers verkocht) ging over in eigendom aan de directeur van de Paulusstichting, C.M. van Eijden en diens echtgenote M.J.C. van Melick. Opvolgende eigenaren (ca. 1977–1981) M.J.H. Marx en W.R.A.E. van den Hurk werden afgewisseld door het echtpaar M.A.R.E. Cobbenhagen en B.M.J.G. Muijters.

Johann Anton Heimann (* Rotterdam 15 juli 1900 en + 21 oktober 1971) betrof op 2 april 1935 Geulem 183a (later als Wolfsdriesweg 3 bekend), samen met zijn echtgenote Adriana Maria van der Wiel (* Rotterdam 18 november 1907 en + 23 november 1985) en dochter, enig kind, Jeanne (* Rotterdam 1932). In 1986 werd dit huis verkocht aan de echtelieden N.R. Jans en M.J. van Kuik. Omdat de jongste geschiedenis van huizen redelijk bekend is, maar ook privacygevoelig kan zijn (en Stijegelkesruimte beperkt) worden belangstellenden verder naar Kadastergegevens verwezen.

⁴ In het weekblad 'Land van Valkenburg' werd meermaals aan zijn activiteiten overzee aandacht besteed.